



KAMU DİPLOMASİSİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE – SAHRA- ALTI AFRIKA İLİŞKİLERİ¹

Abdu DJAMANCA ²
Ali ÇAĞLAR ³

Öz

Sahra-Altı Afrika 21. yüzyılda dünya siyaset sahnesinde önemi her geçen gün artan bir aktör olarak dikkat çekmektedir. Kamu diplomasisi ise literatürde özellikle son yıllarda sıkça kullanılan kavramlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu makale, günümüzde dış politikanın önemli araçlarından birini teşkil eden kamu diplomasisi kavramı ışığında, 1998 yılında başlatılan “Afrika Açılım Eylem Planı”ndan günümüze değin Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik yürüttüğü faaliyetlere odaklanmaktadır. Bu kapsamda, küreselleşme ile geleneksel politika yapma ve uygulama pratiklerinin dönüştüğü ve kamuoyunun karar alıcılar üzerindeki etkisinin değiştiği günümüzde, Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika'da etkinliğini artırma noktasında attığı adımlar ve bu adımların söz konusu bölge üzerindeki yansımalarının izi sürülmektedir. Bu noktada, makale Türkiye – Sahra-Altı Afrika ilişkilerini siyasetten ekonomiye, kültürden eğitime çok boyutlu biçimde ele almayı hedeflemekte olup, söz konusu incelemenin ana eksenini Türkiye'nin söz konusu bölgeye yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri oluşturmaktadır. Makalenin gereksindiği veriler, Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri özelinde, ikincil veriler - literatürden derlenmiştir. Türkiye'nin özellikle son yıllarda, Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik, eğitimden insani yardıma, diplomasiyenin ekonomik iş birliğine çok yoğun bir etkinlik içinde olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Türkiye, Sahra-Altı Afrika, Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç.

JEL Sınıflandırması : H83.

¹ Bu makale, Prof. Dr. Ali Çağlar danışmanlığında, “Türkiye and West Africa Relations in the Perspective of Public Diplomacy: The Cases of Senegal, Ivory Coast, Niger and Guinea-Bissau” başlığıyla Abdu Djamanca tarafından Hacettepe Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi Doktora Programı'nda yapılmış olan tez çalışmasından üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Doktora Programı, djamancabdu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4074-690X.

³ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, acaglar@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0003-0101-655X.

Atf/Citation (APA 6):

Djamanca, A., & Çağlar, A. (2023). Kamu diplomasisi perspektifinden Türkiye – Sahra-Altı Afrika ilişkileri. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 513-530. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1221836>.

TÜRKİYE - SUB-SAHARAN AFRICA RELATIONS FROM THE PERSPECTIVE OF PUBLIC DIPLOMACY

Abstract

Sub-Saharan Africa draws attention as an actor whose importance increases day by day in the world political scene in the 21st Century. Public diplomacy, on the other hand, stands out as one of the concepts frequently used in the literature, especially in recent years. This article focuses on Türkiye's activities toward Sub-Saharan African countries, from the Africa Opening Action Plan launched in 1998, in the light of the concept of public diplomacy, which is one of the most important tools of current foreign policy. In this context, the steps taken by Türkiye to increase her effectiveness in Sub-Saharan Africa and the reflections of these steps on the region are traced in today's world where traditional policy-making, and implementation practices have been transformed. At this point, the article aims to address Türkiye - Sub-Saharan Africa relations from politics to economy, from culture to education. That's why, the main axis of this study is Türkiye's public diplomacy activities for the region in question, i.e., in the article, Türkiye's public diplomacy activities towards Sub-Saharan African countries are discussed and evaluated. The data needed are obtained from the secondary data concerning the relationships between Türkiye and Sub-Saharan countries in the context of public diplomacy. It is seen that Türkiye has an increasing collaboration with the Sub-Saharan countries in recent decades from education to humanitarian aid, from diplomacy to economic cooperation.

Keywords : Türkiye, Sub-Saharan Africa, Public Diplomacy, Soft Power.

JEL Classifications : H83.

GİRİŞ

Kamu diplomasisi politika ve uygulamalarının ön plana çıktığı günümüzde, dış politikayı anlamak geleneksel diplomasi yöntemlerinin ötesinde bir kavrayışı gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin, dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi Sahra-Altı ülkelerine yönelik dış politikasında, yumuşak gücün uygulama araçlarından biri olarak kabul edilen kamu diplomasisi önemli yer tutmaktadır. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin her zaman yoğun biçimde seyretmediği görülmektedir. Türkiye, kurulduktan itibaren dış politikasını ağırlıklı olarak Batı odaklı olarak belirlemiş olduğundan, geri kalan alanlar kısmen de olsa ihmal edilmiştir denebilir. Bu ihmal içerisindeki en büyük payı, hiç kuşku yok ki Afrika kıtası almıştır (Tamçelik ve Şahin, 2014: 354).

Günümüzde ise Türkiye'nin, geçmişte ihmal edilen bölgelerden biri olan Sahra-Altı Afrika'da etkinliğini artırma gayreti içerisinde olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, Sahra-Altı Afrika ile yoğun ve çok boyutlu bir ilişki kurulması, Afrika Açılım Eylem Planı'ndan sonra tasarımı yapılan ve izlenen politikalarla şekillenen bir politika önceliği haline gelmiştir. Özkan'a göre (2012: 12) "her ne kadar Ankara'nın Afrika'ya yönelik ilk ciddi ilgisi 1998 yılına dayansa da söz konusu çaba ancak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2002 yılında iktidara gelmesinin ardından daha belirgin bir hâl almıştır" denebilir.

Literatürde kamu diplomasisine yönelik çalışmalar incelendiğinde, kavramsal ve kurumsal çerçeve üzerinde durulduğu ancak uygulama coğrafyalarından biri olan Sahra-Altı Afrika'ya yönelik yeterince çalışma yapılmadığı gözlenmiştir. Yine, literatürde sıklıkla tarihsel açıdan Türkiye – Sahra-Altı Afrika ilişkilerinin ele alındığı tespit edilmiştir. Tüm bu veriler ışığında, Türkiye – Sahra-Altı Afrika arasında güncel diplomasi araçları ile kurulan ilişki biçiminin analizi ile literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Makalenin coğrafi eksenini Sahra-Altı Afrika⁴ teşkil ederken; zamansal eksenini 1998 yılında ortaya konulan Afrika Açılım Eylem Planı'ndan⁵ günümüze geçen süreç oluşturmaktadır. Bu kapsamda, makalede, Türkiye – Sahra-Altı Afrika ilişkilerine kısa bir yolculuk yapılarak hem Türkiye hem de Sahra-Altı Afrika'nın dünya siyaset sahnesinde ağırlıkları giderek artan iki aktör olarak kurdukları ilişki biçimi, “kamu diplomasisi” perspektifinden ele alınmıştır. Bu açıdan hareketle, Türkiye'nin sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarını etkin biçimde kullanıp kullanmadığı; gerçekleştirilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin Sahra-Altı Afrika ülkeleri nezdinde başarıya ulaşip ulaşmadığı çalışmanın temel sorunsalını oluşturmuştur. Bu temel sorunsalı yanıtlayacak veriler, ilgili literatür üzerinden elde edilmiş, tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Diğer bir deyişle bu kapsamda, konuya ilişkin yazın, raporlar ve strateji belgeleri başta olmak üzere çeşitli kaynaklar incelenmiş; karar alıcıların verdiği demeçler analiz edilmiş ve yine ortaya konulan argümanları desteklemek amacıyla sayısal ve istatistiksel verilerden yararlanılmıştır.

Kamu diplomasisine yönelik bir çalışma, kuşkusuz söz konusu kavramın ortaya çıktığı siyasal, sosyal ve ekonomik atmosfere kapsamlı bir bakış açısını da gerekli kılmaktadır. İçinde bulunulan 21. yüzyıl her alanda olduğu gibi diplomasi alanında da geleneksel olanın sorgulandığı, yetersiz bulunduğu, aşıldığı yeni bir döneme işaret etmektedir. Bu çerçevede, küreselleşme ve uluslararası alanda ortaya çıkan değişikliklerin geleneksel olarak devletten devlete yürütülen diplomasi üzerinde de ciddi etkileri olmuştur. Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde geleneksel diplomasi realitesinin yanı sıra, modern bir diplomasi yöntemi olan kamu diplomasisi ön plana çıkmıştır.

Bilindiği üzere küreselleşme, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte hemen hemen tüm dünya ülkelerini her alanda etkileyen, dolayısıyla toplumların politik, sosyal, ekonomik, hukuksal ve kültürel yapılarını önemli ölçüde değiştiren bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. “Küreselleşmenin, ulus devletin uluslararası alandaki gücünü sınırlayan ve çokuluslu şirketlerin, hükümet dışı örgütlerin, araştırma ve düşünce kuruluşlarının ve medya kartellerinin uluslararası alandaki güçlerini artıran etkisi sonucunda, sivil toplum kuruluşlarının (STK), bilim insanlarının, araştırmacıların, başka bir deyişle, bireylerin uluslararası ilişkileri etkileme ve yönlendirme olanağı da eskiye oranla artmıştır” (Öztürk, 2001). Uluslararası alanda meydana gelen bu söz konusu değişim süreci, geleneksel diplomasi yöntemlerinin yanı sıra modern diplomasi yöntemlerinin kullanımına giden yolu açmıştır. Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile derinleşen siyasi ilişkileri, artan ekonomik ilişkileri ve gelişen kültürel faaliyetlerinin ortaya konulması da küreselleşme ve kamu diplomasisi ilişkisinin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Günümüzdeki küreselleşme, çok-aktörlü ve çok farklı görünümlü bir yapı içerisinde varlığını sürdürmektedir. “Bu bağlamda, dört temel aktörden bahsedilebilir: a. Ulus-devlet, b. uluslararası kuruluşlar ve devletler-üstü kurumlar, c. yerel yönetimler ve d. STK'lar. Küreselleşme süreci, bu aktörlerin karşılıklı iletişimi ve etkileşimi sonucunda şekillenmektedir” (Bayar, 2008: 26). Bu noktadan hareketle, devletlerin temel aktörler olduğu geleneksel diplomasi anlayışının değiştiği ve aktörlerin çeşitlendiği görülmektedir. Keyman (2014: 510-511) tarafından küreselleşme, “ülkeler arası ekonomi, siyaset, kültür alanındaki karşılıklı bağımlı ilişkilerinin yaygınlaşması, derinleşmesi ve hızlanması süreci” olarak tanımlanmaktadır. “Yaygınlaşma dünyanın herhangi bir yerinde olan gelişmenin dünyanın diğer bölgelerinde de ciddi etkiler ve sonuçlar yaratması; derinleşme, bu yaygınlaşma sürecinin yarattığı etkilerin güçlü bir şekilde hissedilmesini ve yaşanmasını; hızlanma ise yaygınlaşma

⁴ “Kuzey Afrika ve Sahra-Altı Afrika olarak ikiye ayrılan coğrafi bölünmeye dayanarak Türkiye'nin iki belirgin Afrika algısından söz edilebilir. Her iki algı da, esasen Osmanlı zamanından beri süregelen tarihi gelişmelerden hareketle şekillenmiştir. Bu geçmiş, kıtaya yönelik klasik Türk dış politikasında da açık bir şekilde ifade edilmiştir. 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin bir parçası da olduğu için, Kuzey Afrika'nın bugüne kadar Türkiye ile nispeten güçlü ilişkileri olmuştur. Öte yandan Sahra-Altı Afrika ile kurulan ilişkilerin geçmişi 19. yüzyıla dayanmaktadır; yani daha yakın zaman öncesine dayalı bir gelişmedir” (Özkan, 2012: 20). Bu kapsamda, Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ve Kuzey Afrika ile kurduğu ilişkilerin yoğunluğu ve niteliği farklılık göstermektedir. Makale kapsamında cumhuriyetin kuruluşundan itibaren daha sınırlı biçimde ilişki kurulan *Sahra-Altı Afrika* ele alınmıştır.

⁵ 1998 yılı öncesinde Sahra-Altı Afrika ile ulusal ve uluslararası konjonktürün etkisi ve öncelikler nedeni ile kapsamlı bir ilişki kurulamamıştır. Bölgeye yönelik sistematik bir politika geliştirilmesi ve uygulanması açısından “Afrika Açılım Eylem Planı” son derece önemli olup, makale kapsamında başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir.

ve derinleşme süreçleriyle bu süreçlerin yarattığı etkilerin artık çok hızlı bir biçimde yaşanması anlamını taşımaktadır (2014: 510-511).

Küreselleşmenin kamuoyuna sunmuş olduğu fırsatlar, kamuoyu ile karar alıcılar arasında kurulan ilişki biçimini değiştirmiş ve kamuoyunun gündemi etkileme becerisi noktasındaki ağırlığını artırmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, kamuoyunun karar alıcılar üzerindeki etkileme kapasitesinin artması kamu diplomasisinin pek çok ülke tarafından yoğun biçimde kullanılmasına giden yolu açmıştır. Türkiye de sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarını kullanarak Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme ve derinleştirme yolunda adımlar atmaktadır. Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası ile birlikte uzun yıllar ihmal edilen Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile başta siyaset, ekonomi ve kültür olmak üzere pek çok alanda gelişen ve derinleşen ilişkisi çok yönlü ve pro-aktif dış politikasının önemli uzantılarından birini oluşturmaktadır denebilir. Bu temel hedeften hareketle bu makalede, Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik kamu diplomasi girişiminin ne zaman aktifleştiği ne şekilde ve hangi araçlarla yürütüldüğü ve genel durumunun nasıl olduğu konularında açıklama ve analizlere yer verilmiştir.

I. YUMUŞAK GÜÇ VE GELENEKSEL DİPLOMASİDEN KAMU DİPLOMASİSİNE GEÇİŞ

Uluslararası ilişkiler alanında güç kavramı tarihsel ve teorik açıdan farklı boyutları ile ele alınmıştır. Bu doğrultuda da güç nosyonuna ilişkin olarak çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Sert güç ve yumuşak güç kavramları bu doğrultuda yapılan en belirgin ayrımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere, en genel anlamda gücü, birileri tarafından bir diğerine bir şeyi yaptırma ve/ya yaptırmama kapasitesi-iktidarı olarak tanımlamak olanaklıdır. Bununla birlikte güç kavramı tanımsal açıdan zorluklar da içermektedir. Örneğin, güç kavramını tanımlamanın ve anlamının zorluğu hususu Joseph Nye tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Uluslararası politikada güç hava durumu gibidir; herkesin hakkında konuştuğu ancak çok az insanın anladığı bir kavramdır” (Nye, 1990a: 177). Bu nedenle güç kavramının kamu diplomasisine yönelik boyutları ile ortaya konulması meselenin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Kavram detaylı biçimde değerlendirildiğinde, Nye’ a (2008: 94-95) göre güç, istenilen sonuçları elde etmek için başkalarını etkileme yeteneğidir. Başkalarının davranışları üç ana şekilde etkilenebilir: zorlama tehditleri (“sopa”) - sert güç, teşvikler ve ödemeler (“havuç”) - diplomasi – yumuşak güç ve başkalarının sizin istediğinizi istemesini sağlayan cazibe – akıllı güç (sert ve yumuşak güç kombinasyonu).

Yumuşak güç, başkalarının tercihlerini şekillendirme yeteneğine dayanmaktadır. Kamu diplomasisi kavramı yumuşak güç (*soft power*) kavramı ile yakından ilintilidir. Bu makalede Uluslararası İlişkiler alanının önde gelen teorisyenlerinden Joseph Nye tarafından geliştirilen yumuşak güç kavramı temel alınmıştır. Yumuşak güç kavramı, Joseph S. Nye tarafından 1990 yılında kaleme alınan “Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası (Bound to Lead: The Changing Nature of American Power)” isimli eserle ortaya konulmuştur. Nye, yumuşak gücün dayanaklarını da açıklamıştır. Bu kapsamda, bir ülkenin yumuşak gücü, kültür, değer ve politika kaynaklarına dayanmaktadır (Nye, 2008: 94). “Ancak bir ülkenin kültürünün, değerlerinin ve politikalarının içeriği çekici değilse, bunları “yayımlayan” kamu diplomasisi yumuşak güç üretmez” (Nye, 2008: 95).

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ön planda yer aldığı iki kutuplu dünya sisteminin hâkim olduğu Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, yalnızca sert güç kaynaklarının kullanımının yeterli olmayacağı görülmüştür. Askeri güç ve yeteneklerin ön planda olduğu söz konusu dönemin ardından güç kavramına yönelik farklı bakış açıları geliştirilmiştir. Yine küreselleşmenin tanıdığı olanaklar, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi de söz konusu süreçte oldukça etkili olmuştur. Tüm bu süreçler diplomasi uygulamalarının çeşitlenmesine giden yolu da açmıştır.

Arı (2001: 268) “diplomasiyi en geniş anlamıyla uluslararası ilişkiler, en dar anlamıyla ise dışişleri bakanlıkları ve onlara bağlı diplomatik temsilcilikler aracılığı ile yürütülen ilişkiler” olarak tanımlamaktadır. Devletlerin başat aktörler olarak kabul edildiği geleneksel anlayışın değiştiği günümüzde, diplomasi arenasında çok uluslu şirketler, STK, uluslararası kuruluşlar gibi çeşitli aktörler yer almakta; kamuoyunun karar alıcıları etkileme kapasitesi artmaktadır. Kamu diplomasisi kavramı günümüzde siyaset biliminden uluslararası ilişkilere, ekonomiden kültüre çok geniş bir yelpazede uygulama alanı bulmaktadır. Geleneksel diplomasi yöntemleri geçerliliğini korumakla birlikte, kamu diplomasisi faaliyetleri tüm dünyada artan biçimde uygulama alanı bulan bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır. “Gelinen noktada kamu diplomasisi, gelişmiş devletlerin yabancı ülke toplumları nezdinde olumlu imaj oluşturmak için kullandıkları en aktif ve stratejik yöntem halini almıştır” (Kocacıyık, 2019: 165).

“Kamu diplomasisi, hükümetlerin diğer ülkelerin hükümetlerinden ziyade, halklarıyla iletişim kurmak ve onların ilgisini çekmek için kullandıkları bir araçtır” (Nye, 2008: 95). Bu kapsamda, yumuşak güç araçlarından biri olan kamu diplomasisi kavramı ele alınırken, Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika ülkeleri nezdinde nasıl ele alındığı ve başarıya ulaşip ulaşmadığının değerlendirilmesi de önem taşımaktadır. “Kamu diplomasisi ulusal veya uluslararası kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi faaliyetlerinin tümüne verilen addır. Kamu diplomasisinde karşılıklı etkileşim ve ikna etme ön planda olduğu için tek taraflı yapılan propagandadan farklıdır. Kamu diplomasisinde değer merkezli ve işbirliğine dayalı olarak çok sayıda paydaşla birlikte hareket etme düşüncesi yatmaktadır. Kamu diplomasisinde çok taraflı, müzakereci ve yatay bir ilişki vardır. Eğer tek taraflı buyurgan ve yukarıdan aşağıya bir etkileşim öne çıkarsa, zaten başarısız bir kamu diplomasisi var demektir. Kamu diplomasisinde dışişleri bakanlığı gibi devlet kuruluşlarının yanında STK’lar, düşünce kuruluşları, üniversiteler, medya, sanatçılar, iş insanları girişimleri ön plana çıkmaktadır” (Çolakoğlu, 2015: 385–386).

Kamu diplomasisi çerçevesinde yürütülen faaliyetler, “doğası gereği bir hükümetin başka ülke halkları nezdinde tanınırlık ve bilinirlik kazanma ile onların tercih ve yaklaşımlarını etkileme amacı güden politika ve faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir. Türkiye de Afrika ülkelerinde uyguladığı kamu diplomasisi faaliyetlerinde Afrika halklarıyla yakından iletişim kurabilmeyi ve hem gündelik politikada hem de gelecekte atılacak adımlara zemin teşkil edebilecek bağlar oluşturmayı amaçlamaktadır” (Tepeciklioğlu ve ark., 2018: 606). Sonuç hedefli bir kamu diplomasisi, ‘konuşmanın yanı sıra dinlemeyi de içeren’ çift yönlü bir iletişim sürecidir. Başkalarının zihninde neler olup bittiği ve hangi değerlerin paylaşıldığının daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Tanım olarak, “yumuşak güç, başkalarının sizin istediğiniz sonuçları istemesini sağlamak anlamına gelir ve bu, mesajlarınızı nasıl duyduklarını anlamayı ve buna göre uyarlamayı gerektirir. Bu nedenle hedef kitleyi anlamak çok önemlidir” (Nye, 2008: 99–103).

Türkiye Orta Asya’dan Balkanlara, Ortadoğu’dan Afrika’ya uzanan coğrafyada aktif kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmekte; bölgesel ve küresel sorun alanlarında lider konumda bulunan ülkelerden biri olarak ön plana çıkma çabasıdadır denebilir. Bu kapsamda Türkiye, Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerini hem kamu hem de özel sektör aracılığıyla çok çeşitli aktörler aracılığıyla yürütmektedir. Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetleri siyasetten ekonomiye, eğitimden kültüre uzanan geniş bir alanda hayata geçirilmiştir denebilir. Bu durumun ise Türkiye’yi, 1980 ve 1990’lı yıllara kıyasla, 21. yüzyılda yükselen bir aktör ve kamu diplomasisi enstrümanlarını etkin biçimde kullanan ülkelerden biri yaptığını söylemek olanaklıdır. Konuyu biraz daha açıklığa kavuşturmak gerekirse, T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından dış politikaya ilişkin mevcut durum şu şekilde ifade edilmektedir: “Bulduğumuz kritik coğrafya, köklü tarihimizin mirası olan güçlü devlet geleneğimiz, genç ve dinamik nüfusumuz ve son yıllarda sürekli artan imkân ve kabiliyetlerimiz, Cumhuriyetimizin 100. yıldönümüne giden yolda dış politikamıza sağlam temeller oluşturmaktadır. Köklü medeniyetimizin üzerinde yükseldiği değerlerimiz, girişimci ve insani dış politikamızın da özünü ve ruhunu oluşturmaktadır. Bu anlayışla, milli çıkarlarımızı koruyup ilerletirken aynı zamanda çok daha geniş bir coğrafyanın umudu olmaya ve bizden beklentilerini karşılamaya çaba sarf ediyoruz” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021: I–II).

Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik faaliyetlerinde insani yardım, kültür ve eğitim ilişkileri gibi çeşitli yumuşak güç unsurları da önemli rol oynamaktadır. Türkiye, Afrika dahil olmak üzere farklı coğrafyalara açılım stratejisinin bir parçası olarak, insani yardımlar başta olmak üzere çeşitli yumuşak güç unsurlarını dış politikada aktif bir şekilde kullanmakta ve bu unsurlar aracılığıyla diğer ülke ve halkları etkilemeye çalışmaktadır (Tepeciklioğlu, 2019: 81). Türkiye'nin son yıllarda Afrika – özellikle de Sahra-Altı Afrika- ile ilişkilerinde kamu diplomasisindeki dönüşüme bakmak, Türkiye'nin bölge ülkelerine yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinin anlaşılması açısından önemli olarak değerlendirilmiştir.

II. TÜRKİYE'NİN SAHRA-ALTI AFRİKA İLE İLİŞKİLERİNDE KAMU DİPLOMASİSİNDEKİ DÖNÜŞÜM

Türkiye'nin Kuzey Afrika ile tarihi ilişkileri geçmişte ve günümüzde var olan ve devam eden ilişkilerdir. Ancak Sahra-Altı Afrika ile ilişkiler göreceli olarak daha yenidir. Sahra-Altı Afrika'nın coğrafi açıdan tanımlanması üzerinde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Makale kapsamında temel alınan ve Dünya Bankası tarafından ortaya konulan sınıflandırmaya göre söz konusu bölgede 48 ülke yer almaktadır.⁶ Sahra-Altı Afrika'yı kendi içinde de alt bölgelere ayırmak mümkün olup doğu, batı, orta ve güney Afrika'dan bahsetmek olanaklıdır.⁷ Her ülkenin kendine özgü özellikleri akıldan tutularak, makale kapsamında Sahra-Altı Afrika'ya yönelik bütüncül bir bakış açısı sağlanması hedeflenmekte olup bu doğrultuda benzerliklerden yola çıkılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Dünya Bankası'nın 2021 yılı verilerine göre, Sahra-Altı Afrika 1.17 milyar nüfusa ev sahipliği yapan (World Bank, 2022b) ve yoğun bir insan potansiyeline sahip bir bölge görünümündedir. İnsan potansiyelinin yanı sıra Sahra-Altı Afrika sahip olduğu ekonomik potansiyeli ile de uluslararası alanda etkinliğini her geçen gün artıran bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Dünya Bankası tarafından ortaya konulan güncel verilere (World Bank, 2022c) göre, "2050 yılına kadar yarısı 25 yaşın altında olacak 1 milyardan fazla insana ev sahipliği yapan Sahra-Altı Afrika, kapsayıcı büyüme sağlama ve bölgedeki yoksulluğu ortadan kaldırma potansiyeline sahip" insan ve doğal kaynaklar sunan çeşitliliğe sahip bir kıtadır. Dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesi ve 1,2 milyar kişilik pazarıyla kıta, kaynaklarının ve insanların potansiyelinden yararlanarak tamamen yeni bir kalkınma yolu yaratmaktadır (2022c).

Sahra-Altı Afrika, 21. yüzyılın başlangıcından bu yana sosyal, politik ve ekonomik cephelerde önemli adımlar atmıştır. Ayrıca, yeni teknolojiler kıtada hızla yayılmakta, bilgi ve iletişim alanlarında önemli ilerlemelere yol açmaktadır (UNDP, 2022). Sahra-Altı Afrika sahip olduğu petrol, doğalgaz gibi yer altı kaynakları ve altın, elmas, kömür gibi madenlerin yanı sıra 21. yüzyılda yükselişte olan ekonomileri ile de ön plana çıkan bölgelerden biri konumundadır. Pek çok alanda hızla gelişen Kıta'nın barındırdığı ekonomik ve ticari potansiyel ile jeopolitik ağırlığı, birçok ülkeyi ve yatırımcıyı Afrika'ya çekmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022a). Bu durum, kıtada faaliyet gösteren geleneksel aktörlerin yanı sıra yeni aktörlerin de ilgisini çekmektedir. Tüm bu gelişmelerin, Sahra-Altı Afrika'nın dünyanın diğer bölgeleri ile kurduğu ilişki biçimi üzerinde de etkileri bulunmaktadır denebilir.

Bu açıdan hareketle Türkiye – Sahra-Altı Afrika ilişkilerine bakıldığında şunları söylemek olanaklıdır: Türkiye - Sahra-Altı Afrika ilişkilerinin tarihsel açıdan ve ayrıntılı olarak incelenmesi bu makalenin kapsamı dışındadır. Ancak ilişkilerin seyrine yön veren tarihsel kırılma noktalarının ortaya konulması ilişkilere yönelik bütüncül bir bakış açısının sağlanması ve bugünün anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Böylece özellikle son dönemde yoğun kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten

⁶ Bu ülkeler şunlardır: "Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cabo Verde, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komorlar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Ekvator Ginesi, Eritre, Eswatini (Eskiden Svaziland), Etiyopya, Gabon, Gambia, Gana, Gine, Gine-Bissau, Kenya, Lesoto, Liberya, Madagaskar, Malawi, Mali, Moritanya, Mauritius, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Somali, Güney Afrika, Güney Sudan, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya, Zimbabve. Cibuti, idari olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın bir parçası olarak ele alındığından Sahra-Altı Afrika'ya dâhil değildir" (World Bank, 2022a).

⁷ Alt bölgelere göre ülkeler için bkz. (World Bank, 2022a).

Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin hangi tarihsel arka plan üzerine inşa edildiğinin ortaya konulması olanaklı hale gelecektir.

Mehmet Özkan (2008: 2) tarafından Türkiye Afrika ilişkileri üç ayrı döneme ayrılarak ele alınmıştır: Birinci dönem, Osmanlıların Afrika ile hatırı sayılır ilişkilerinin bulunduğu, “1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Osmanlı Devleti'nin Afrika ile ilişkilerini kapsamaktadır. 1923 ile 1998 yılları arasındaki süreç ise, Türkiye-Afrika ilişkilerinin en düşük seviyede olduğu ikinci dönem olarak görülebilir. Üçüncü dönemde ise, 1998 yılının ardından Afrika Eylem Planı'nın kabulüyle birlikte Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi gittikçe yeniden canlanmış sonra da en üst seviyeye ulaşmıştır”.

Söz konusu tarihsel dönemler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin kıta ile kurduğu ilişkilerin yoğunluğunun dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye, hem iç dinamikleri hem de uluslararası alana hâkim olan atmosfer doğrultusunda dış politika stratejilerini geliştirmiştir. Sonuçta, kurulduğu andan itibaren yüzünü batıya dönen Türkiye'nin kıtaya yönelik sınırlı ilgisinin zaman içinde arttığı, uzun yıllar ihmal edilen bir bölge olarak görülen Sahra-Altı Afrika ile ilişkilerinin geliştiği görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının uygulanması açısından da önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye ile Sahra-Altı Afrika ülkeleri arasında son yıllarda çok yönlü biçimde gelişen ve derinleşen ilişkilerin temeli 1998 yılında kabul edilen “Afrika'ya Açılım Eylem Planı” ile atılmıştır. Eylem Planı ile siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, eğitim ve savunma alanları başta olmak üzere pek çok alanda ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmüştür. “Çeşitli alanlar yanında eğitim ve savunma alanlarında işbirliğinin, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkiler için önerilen önlemlerle birlikte siyasi ilişkileri kurmak ve diplomatik konularda karşılıklı bir anlayış yaratmak için sağlam bir zemin oluşturabileceği düşünülmüştür” (Hazar, 2012: 7). Ancak o yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasi kriz nedeniyle bu plan öngörüldüğü şekli ile tam olarak uygulamaya konulamamıştır (Tamçelik ve Şahin, 2014: 353).

Bilindiği üzere 2005 yılı, “Afrika Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu dönemi, öncelikle “altyapı ve diplomatik hazırlık dönemi” olarak değerlendirmek olanaklıdır. “2005-2011 yılları arasında ise ilişkilerin derinleştirilmeye çalışıldığı, diplomatik varlığın yeni açılan elçiliklerle pekiştirildiği ve Türkiye'de Afrika'ya yönelik ilginin arttığı bir dönem olarak değerlendirmek ve birçok açıdan Türkiye'nin uzun vadeli Afrika siyaseti için bir nevi güç yoğunlaşması yaptığını söylemek olanaklıdır. Türkiye'nin Somali'deki açlık krizine yaklaşımı ve öncülük etmesi, Türkiye-Afrika ilişkilerinde üçüncü dönemin başladığının göstergesidir. Bu dönem, şimdiye kadar oluşturulan yoğunlaşmanın Afrika'da sorun çözmek için etkin bir şekilde kullanılması zorunluluğunu getirmesi yanında, bir nevi Türkiye'nin Afrika'daki gerçek etkisinin ölçülmesi için de temel bir veri olmuştur” (Özkan, 2012: 26-27) denebilir. Kısacası, Türkiye'de “Afrika Yılı”nın ilanı ile tam olarak başladığı söylenebilen Afrika açılım süreci, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanların tamamını içerisine almıştır (Tamçelik ve Şahin, 2014: 354).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Afrika Kıtası'yla ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesini, Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının temel ilkelerinden birisi olarak değerlendirmiş ve Türkiye'nin Afrika'ya yönelik açılımının; görünür, somut ve karşılıklı olarak faydalı temeller üzerine inşa edildiğini belirtmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022a, 2022b). Bu temel amaçtan hareketle Türkiye, 2005 yılında Afrika Birliği'ne gözlemci üye olmuştur. Afrika Yılı ilan edilen 2005 yılından sonraki bir diğer önemli gelişme ise Afrika Birliği'nin Türkiye'yi 2008 yılında stratejik ortak ilan etmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kaydedilen önemli ivmenin ardından “Açılım Politikası” yerini 2013 yılında, “Afrika Ortaklık Politikası”na bırakmıştır.

Afrika ülkeleriyle Türkiye arasında ilki “İşbirliği (İstanbul-2008)”; ikincisi “Ortaklık (Malabo-2014)”; üçüncüsü “Birlikte Kalkınma ve Refah için Güçlendirilmiş Ortaklık (İstanbul-2021)” temalı üç zirve gerçekleştirilmiştir. Afrika ülkelerinden en üst düzeyde katılımın sağlandığı söz konusu zirveler, Türkiye ile Sahra-Altı Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha ileri noktalara taşınması açısından son derece önemli bir yere sahiptir denebilir. Uzun yıllar ihmal edilen bir bölgeye ilişkin gerçekleştirilen söz konusu zirveler, kıtadaki varlığı ve görünürliğini artırmayı arzulayan Türkiye ile Afrika ülkeleri

arasında ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi adına en üst düzeyde temasların sağlandığı bir platform işlevi görmesi nedeniyle son derece önemlidir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2008 yılı Ağustos ayında İstanbul’da gerçekleştirilen “1. Türkiye-Afrika Zirvesi”nde, Afrika kıtasını geleceğin önemli cazibe merkezlerinden biri olarak değerlendirdiğini vurgulayarak, “Geride bıraktığımız 6 yıl içerisinde yaşanan gelişmelerin, bugünümüzü haklı çıkardığını görmek bizleri ziyadesiyle memnun ediyor. Gerçekten de Afrika bugün sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda kaydettiği dikkat çekici ilerlemeleriyle, tekrar dünyanın ilgi odağı haline gelmiştir. Afrika kıtasının yaşamakta olduğu büyük dönüşümden Türkiye olarak çok büyük mutluluk hissettiğimizi burada özellikle vurgulamak isterim” demiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2014). Bu konuşma, en üst düzeyde, Türkiye’nin Afrika’ya yönelik kamu diplomasisi dönüşümünün ip uçlarını vermektedir denebilir.

Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika ile ilişkilerinin çok yönlü ve hızlı biçimde gelişmesinde Türkiye’nin kendine özgü koşulları etkili olmuştur denebilir. Çünkü Türkiye’nin Afrika’da Osmanlı dönemine kadar uzanan kültürel ve dini bağları vardır. Bu Türkiye için bir avantajdır (Özkan, 2008: 7) Türkiye, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini büyük ölçüde “sömürgeci olmayan geçmiş” üzerinden kurgulamaktadır (Tepeciklioğlu, 2019: 3). Özellikle kıta gündemi, Türkiye’nin yakın coğrafyasıyla, bir başka deyişle, Kuzey Afrika’yla sınırlı kalmamış ve ilk defa Sahra-Altı Afrika’yı da içeren bütüncül bir yaklaşım tarzıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ivme kat eden Türkiye-Afrika ilişkileri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak tüm alanlara yayılmıştır. Bununla ilgili olarak üretilen politikalar, ilişkileri, sadece Türkiye açısından ele almamış ve ilişkilerin karşılıklılık esasına da önem vermiştir (Tamçelik & Şahin, 2014: 355).

II.I. Siyasi İlişkiler ve Diplomatik Genişleme

Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik dış politikasının en önemli parametrelerinden bir tanesi gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler/zirveler ve hayata geçirilen diplomatik atak ile kıtadaki diplomatik temsilcilik sayısının artırılması olmuştur. Türkiye’nin dış misyonlarının artırılması konusu mevcut iktidarın dış politikada en çok önem atfettiği alanlardan birisi olarak görülebilir. Zira dış temsilciliklerin sayısının Türkiye’nin uluslararası alandaki etkinliğinin bir göstergesi olduğu düşünülmektedir (Tepeciklioğlu, 2019: 42).

T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan “2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız” başlıklı belgede⁸; “Karşılıklı üst düzey ziyaretler Afrika Ortaklık Politikamızın sürdürülmesinde önemli bir işlev görmektedir. Sayın Cumhurbaşkanımız, Başbakanlığı dönemi dahil olmak üzere bugüne kadar 31 Afrika ülkesini (Angola, Cezayir, Cibuti, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Libya, Madagaskar, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Zambiya) ziyaret etmişlerdir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı: 2022a, 2022c: 30) denmektedir. Diğer bir deyişle, bu belgeden de anlaşılacağı üzere, Afrika ülkelerine özel bir önem verildiği görülmektedir.

Afrika ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla diplomatik temsilcilikler açılmasına önem verilmiştir. “2002 yılında sadece 12 Büyükelçilik bulunan Afrika’da 2022 yılında bu sayı 44’e yükselmiştir. Diğer taraftan, Afrika ülkeleri de Türkiye’nin ilgisine kayıtsız kalmamış, 2008 yılı başında 10 olan Ankara’daki Afrika Büyükelçiliklerinin sayısı 2022’de 38’e çıkmıştır” (T.C. Dışişleri Bakanlığı: 2022a). Söz konusu diplomatik genişlemenin yanı sıra Afrika ülkeleri ile ilişkiler, bölgesel ve uluslararası örgütler nezdinde de geliştirilmiştir. Afrika Birliği Örgütü’nün kuruluş yıldönümü olan 25 Mayıs Türkiye’de Afrika günü olarak kutlanmakta, tüm hafta boyunca gerçekleştirilen etkinlikler ile iki taraf halklarının birbirlerini ve kültürlerini daha yakından tanımalarına imkân sunulmaktadır. Türk dış politikasının öncelikleri arasında yer alan “Afrika Açılımı ve Afrika Ortaklık Politikası, kamu kurumları, özel sektör, STK’lar ve insani yardım kuruluşlarının faaliyetleriyle başarıya ulaştığı” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022c: 30) ifade edilmiştir.

⁸ Söz konusu belgede Kuzey Afrika ülkeleri de dahil edilerek sayısal veriler sunulmuştur.

II.II. Ekonomik İlişkiler ve Artan Ticaret Hacmi

Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile kurulan ilişkilerin en önemli ayaklarından bir tanesini, ekonomik ilişkiler oluşturmaktadır. Eşit ortaklık ve kazan – kazan anlayışı temelinde şekillendirilen ilişkiler, hem Türkiye'nin hem de Sahra-Altı Afrika ülkelerinin, dünya ekonomisinde ağırlıkları ve önemleri giderek artan aktörler olarak ön plana çıkarmaktadır. Afrika açılımını gerçekleştirirken iş çevrelerinin yayılacağı yeni pazarlar bulma isteğiyle de hareket eden Türkiye için Afrika, ticaret ortaklarını çeşitlendirme anlamında büyük fırsatlar sunabilecek bir bölge olarak görülmektedir. Hatta Afrika'ya gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerde siyasetçilerin yanı sıra yatırımcılardan da oluşan heyetler gitmekte ve bu ziyaretler kapsamında Afrika ülkeleriyle ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalanmaktadır. Bu gelişmeler neticesinde Afrika ülkeleriyle ticaret hacmi – beklenenin altında olsa da – artış göstermiş ve kıtadaki Türk yatırımları önemli ilerleme kaydetmiştir (Tepeciklioğlu, 2019: 4–5).

Üçüncü Türkiye – Afrika Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Erdoğan; “Kıtayla 5,4 milyar dolar olan ticaret hacmimiz 2020 yılında 25,3 milyar doları aştı. Bu senenin ilk 11 ayındaki ticaretimiz şimdiden 30 milyar doları yakaladı. Kıta çapındaki yatırımlarımızın değeri ise 6 milyar dolara ulaştı. Türk firmaları yaklaşık 25 bin Afrikalı kardeşimize istihdam sağlıyor. Müteahhitlik şirketlerimiz Afrika genelinde toplam değeri 78 milyar dolara varan 1686 projeye imza attı” (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021) diyerek bu artışı en üst resmi ağızdan ifade etmiştir.

Kısacası, ekonomik olarak, istihdam ve yatırım yarattığı için Türkiye ve Afrika arasındaki artan ticaretten her iki taraf da fayda sağlamıştır denebilir. Ayrıca Afrika, Türk uluslararası yardım ve kalkınma projelerinin son birkaç yılda istikrarlı bir şekilde artış kaydettiği kıta olmuştur (Özkan, 2008: 5). “Türkiye-Afrika ilişkilerinde yaşanan değişimi en iyi özetleyen şey ülkeler arasında giderek artan ticari ve kurumsal iş birliğidir. Siyasi ve kurumsal düzeydeki söz konusu gelişmeler önemini korurken, yükselen ikili ticaretle de Türkiye'nin Afrika'ya açılımının altı çizilmektedir” (Özkan, 2012: 24). Eğer aynı politika ve stratejiler istikrarlı bir şekilde devam ettirilirse, politik, ekonomik ve kültürel iş birliklerinin daha da artacağı; bundan karşılıklı olarak her iki tarafın da yarar sağlayacağı açıktır.

III.TÜRKİYE’NİN SAHRA-ALTI AFRİKA ÜLKELERİNE YÖNELİK KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri hem devlet hem STK'lar vasıtasıyla hayata geçirilmektedir. Bu noktada, hem kamu diplomasisi faaliyetlerinin niteliği hem de faaliyetleri yürüten kuruluşlara ilişkin bir çeşitlilikten bahsetmek olanaklıdır. Türkiye, insani yardım ve kalkınma yardımlarından, eğitim ve kültürel faaliyetlere kadar pek çok alanda kamu diplomasisi faaliyetleri yürüterek, bölgeye yönelik yumuşak güç kaynaklarını aktif ve etkin şekilde kullanma noktasında politika ve stratejiler uygulamaktadır. Bu politika ve stratejilerini aşağıda ayrı ayrı sunulmuş olan birimler üzerinden yürütmektedir.

III.I. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

Türkiye'nin, günümüzde, insani yardımlar ve kalkınma yardımları alanında küresel bir aktör olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bu konuda, “son on yıldır Türkiye'nin genel dış politikasında ve özellikle de Türkiye'nin Afrika politikasında en güçlü unsurlardan biri olan insani ve kalkınma yardımları, yumuşak güç stratejisinin bir parçası olarak” (Özkan, 2012: 22) öne çıkmıştır. Türkiye, bu alanda da, ulusal gelirine oranla dünyanın en fazla kaynak ayıran ülkeleri arasında yer almıştır denebilir. Bu kapsamda, 1992 yılında Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan, 1999 yılında Başbakanlığa bağlanan “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)”, hem kalkınma yardımlarının koordinasyonu hem de raporlanması noktasında öncü kurum olarak öne çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, “iş birliğinde bulunulması hedeflenen devletler ve topluluklarla iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki ilişkileri projeler, programlar ve faaliyetler aracılığıyla geliştirmek, yapılacak

katkı, yardım ve ilgili süreçleri yürütmek ve mevzuatla verilen diğer görevleri yapmak üzere, kamu tüzel kişiliğine haiz ve özel bütçeli Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı” (TİKA, 2018) kurulmuş ve ajans son olarak 2018 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlanmıştır. Ajans, dünyanın pek çok coğrafyasında olduğu gibi, Afrika kıtasına yönelik insani ve kalkınma yardımları sağlamaktadır. Türkiye’nin Afrika açılımı sonrasında bölgedeki faaliyetlerine hız veren TİKA tarafından, 2005 yılında Etiyopya’da, 2006 yılında Sudan’da, 2007 yılında ise Senegal’de “program koordinasyon ofisleri” açılmıştır. Hali hazırda Afrika’da 22 ofisi⁹ bulunan TİKA’nın söz konusu ofislerden 17 tanesi Sahra-Altı Afrika’da bulunmaktadır¹⁰ (TİKA, 2022c).

Türkiye’nin dış politika konusunda aktif politika anlayışını benimsemesi ve hayata geçirmesi ile TİKA, Türkiye ile ortak değerlere sahip olduğu düşünülen ülkeler başta olmak üzere birçok bölge ve ülkede Türk dış politikasının uygulayıcı bir aracı haline gelmiştir denebilir. “TİKA, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, STK’lar ve özel sektör arasında işbirliği mekanizması görevi yürütmekte; tüm bu aktörleri ortak paydalarda buluşturmada ve Türkiye’nin kalkınma yardımlarını kayıt altına almaktadır” (TİKA, 2022a).

TİKA’nın girişimleri ile, “22 ofisin bulunduğu Afrika’da eğitimden sağlığa, tarımdan hayvancılığa birçok alanda proje uygulamaya konulurken, 2017-2022 yıllarında toplam 1884 proje hayata geçirilmiştir. Afrika’daki ilk ofisini 2005 yılında Etiyopya’da açan TİKA, geçen 17 yılda kıtanın 54 ülkesinde faaliyetler yürüten bir kurum haline gelmiştir. Son olarak Afrika Birliği Komisyonu ile kalkınma alanında iş birliği anlaşması imzalayan TİKA, Afrika’da kalkınma alanında birçok projeyi hayata geçirmiştir” (TİKA, 2022b). Afrika ülkeleriyle ilişkilerde kalkınma işbirliği alanının geliştirilmesi, Türkiye’nin uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak kendisini yükselen donör ülke olarak tanıtmaya ve böylelikle küresel siyasetteki etkinliğini artırma çabası ile de ilişkilidir (Tepeciklioğlu, 2019: 4) denebilir.

Bu kapsamda Türkiye, Afrika insanının beşeri sermaye artırımına yönelik eğitim projeleri (sağlık, eğitim, tarım ve kadınlara yönelik alanlar başta olmak üzere pek çok alanda), kalkınma projeleri ile girişimci ve insani dış politikası doğrultusunda bölge ülkelerinin yanında olmuştur denebilir.

III.II. Yunus Emre Enstitüsü

Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinde kültürel işbirliği alanına yönelik atılan adımlar da önem taşımaktadır. Bu kapsamda öncelikle, 2007 yılında “Yunus Emre Vakfı”¹¹ kurulmuştur. Vakfın genel ve kuruluş amaçlarına bakıldığında, şu bilgilere ulaşılmıştır:

“Yunus Emre Vakfı; Türkiye’yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye’nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfidir. Yunus Emre Enstitüsü ise Vakfa bağlı bir kuruluş olarak bu Kanunun amaçlarını gerçekleştirmek üzere yurt dışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra ülkemizin [Türkiye’nin] tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara destek vermektedir”. (Yunus Emre Enstitüsü, 2022a).

⁹ Cibuti, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır’da bulunan ofisler Dünya Bankası sınıflandırması esas alındığından Sahra-Altı Afrika Ofisleri içinde sayılmamıştır.

¹⁰ Senegal - Dakar, Gambiya - Banjul, Gine - Konakri, Nijer - Niamey, Çad - Encemine, Sudan - Hartum, Etiyopya - Addis Ababa, Güney Sudan - Juba, Somali - Mogadişu, Uganda - Kampala, Kenya - Nairobi, Tanzanya - Darüsselam, Komorlar - Moroni, Kamerun - Yaunde, Güney Afrika - Pretorya, Mozambik - Maputo, Namibya - Windhoek.

¹¹ Yunus Emre Vakfı, Türkiye’nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

Uluslararası arenada yumuşak gücün en önemli unsurlarından biri olan kültürel diplomasi alanında etkin olan Yunus Emre Enstitüsü, kendi gerçekleştirdiği faaliyetlerin yanı sıra diğer kurumların faaliyetlerini de destekleyici çalışmalarda bulunmaktadır.

“Yunus Emre Enstitüsü” 2009 yılında faaliyete geçmiş olup yurt dışında kendisine bağlı 66 kültür merkezi bulunmaktadır. “Kültür merkezlerinde verilen Türkçe eğitiminin yanı sıra, farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan iş birlikleri ile Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi desteklenmektedir. Kültür merkezleri aracılığıyla Türk kültür ve sanatını tanıtmak amacıyla birçok etkinlik düzenlenmekte, ulusal veya uluslararası etkinliklerde Türkiye temsil edilmektedir” (Yunus Emre Enstitüsü, 2022a). Yurtdışındaki ilk kültür merkezlerini Balkanlar’da açan Yunus Emre Enstitüsü, zamanla faaliyet coğrafyasını Afrika kıtasına da genişletmiştir. Mevcut durumda, Afrika genelinde bulunan kültür merkezleri şu şekildedir: Cezayir – Cezayir, Fas – Rabat, Güney Afrika – Johannesburg, Mısır – Kahire, Senegal – Dakar, Sudan – Hartum, Somali – Mogadişu, Tunus – Tunus (Yunus Emre Enstitüsü, 2022a).

Yunus Emre Enstitüsü’nün vizyonu, “Dünyanın her yerinde Türkiye ile bağ kuran ve Türkiye’ye dost insan sayısını artırmak” olarak ortaya konulurken misyonu ise “Türkiye’nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırmak” (Yunus Emre Enstitüsü, 2022b) olarak ortaya konulmuştur. Yunus Emre Enstitüsü özetle: “Türkçe öğretimi, kültür-sanat, bilim-akademi ve kültürel diplomasi alanlarında” (2022b) faaliyette bulunmaktadır. Söz konusu dört başlıkta gerçekleştirilen faaliyetler 2021 yılı Faaliyet Raporu’nda ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Enstitü, “dünyanın farklı coğrafyalarında hizmet vermekte olan Türk Kültür Merkezlerinde ve çeşitli kurumlarda yabancı dil olarak Türkçe öğretim faaliyetlerini sürdürmekte ve desteklemektedir.

Enstitü, kültür ve sanat faaliyetleri yoluyla Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki kültürel etkileşimi artırmaya ve böylece olumlu bir Türkiye algısı yaratmaya hizmet etmeye çalışmaktadır” (Yunus Emre Enstitüsü: 2021). Enstitü, Türkiye ile ilgili yapılan bilimsel ve akademik çalışmaları desteleyerek, Türkiye’nin “zengin entelektüel birikimini dünyaya tanıtmak” üzere çalışmalar yürütmektedir. “Kültürel diplomasinin pratiği konusunda dünya genelinde başarılı uygulamalar geliştiren Enstitü, bu konuda teorik çalışmalar yapmak üzere bir de ‘kültürel diplomasi akademisi’¹² kurmuştur” (Yunus Emre Enstitüsü: 2021).

III.III. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Bilindiği üzere, dünya coğrafyasının değişik bölgelerinde pek çok Türk devleti, Türk toplulukları ve Türklerle tarihsel-kültürel bağları bulunan ve akraba topluluklar olarak nitelendirilen devlet ve topluluklar bulunmaktadır. Türkiye, dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan bu devlet ve topluluklarla Türkiye’nin ilişkilerini geliştirmek, güçlendirmek ve koordine etmek amacıyla, 6 Nisan 2010 tarihinde “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)”nı kurmuştur (YTB, 2022a).

“2000’li yılların başından itibaren, Türkiye’nin dış politikadan kültüre, iktisadî kalkınmadan sosyal politikalara, her alanda sergilediği büyük gelişim, uluslararası eğitim paradigmasına da yansımış, söz konusu alanda önemli adımlar atılmaya başlanmıştır” (YTB, 2022b). Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelerek Türkiye’deki eğitim kurumlarında öğrenim gören uluslararası öğrenciler, Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetleri bağlamında önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye Bursları, dünyanın en kapsamlı burs programlarından biri haline gelmiştir. Türkiye bursları en temel haliyle başarılı uluslararası öğrencilere yönelik kamu tarafından finanse edilen bir burs programı olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu burs programı karşılıklı kültürlerarası iletişimi artırıcı boyutu ile de kamu diplomasisi açısından büyük önem taşımaktadır denebilir.

Türkiye tarafından verilen burslara bakıldığında; “uygulanmaya başlandığı 2012 yılında, toplam 10 bin civarında başvuru alınırken 2017 yılında bu sayı 100 binin üzerine çıkmıştır. Aynı zamanda

¹² Yunus Emre Enstitüsü bünyesinde 2016 yılında kurulmuştur. Temel amacı, kültürel diplomasinin özel uygulama alanlarını genişletme amacıyla faaliyetler yürütmektir. Bu çerçevede; “Diplomasi”, “Uluslararası İlişkiler”, “Kültürel Diplomasi”, “Proje Yönetimi ve İş Yapma Becerisi” ile “Anadolu Medeniyetleri, Kimlik, Üslup ve Kültür” olmak üzere beş temel eğitim modülü üzerinden eğitim programları yürütmektedir.

başvuru alınan ülke sayısı da neredeyse ikiye katlanmıştır. 2021 yılında ise dünyanın 178 ülkesinden 165 bin 511 başvuru ile Türkiye Bursları'na rekor başvuru gerçekleşmiştir” (YTB, 2022b). Bu kapsamda söz konusu burs programı vasıtasıyla Türkiye'ye gelen Afrikalı öğrencilerin ve başvurunun alındığı Afrika ülkesi sayısında da artış yaşanmıştır. Söz konusu durumda Afrika ülkelerinin hepsini kapsayan Türkiye-Afrika Burs Programı'nın hayata geçirilmesi etkili olmuştur.

Bu burslar kapsamında “lisans, yüksek lisans ve doktora alanlarında verilen bursların yanı sıra bünyesinde bulundurduğu farklı araştırma modülleri ve Türkçe dil eğitimiyle diğer ülkelerdeki akademisyenlere, araştırmacılara ve kamu personeline de destek verilmektedir” (YTB, 2021). Böylece, Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrenciler üzerinden Türkiye ile Sahra-Altı Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin uzun vadeli ve çok yönlü biçimde geliştirilmesine olanak sağlanmaktadır denebilir. Diğer bir deyişle, “Türkiye’de eğitim görece uluslararası öğrencilere yönelik burs ve rehberlik programları ile Türkiye’nin uluslararası ilişkiler vizyonuna uygun nitelikte öğrencilerin yetişmelerini sağlamak hedefine yönelik olarak yürütülen faaliyetlerde büyük oranda gerçekleşme sağlanmıştır” (YTB, 2021). Türkiye, “1992 yılından günümüze, 15.000’den fazla Afrikalı öğrenciye lisans, lisansüstü ve doktora bursu vermiştir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı: 2022a). Önemli bütçelerin ayrıldığı bu burs ve eğitim programları sayesinde eğitim gören kilit bireylerin, Türkiye hakkında olumlu görüşe sahip olup kariyerlerinin ilerleyen adımlarında yeni işbirliklerine ve ortaklıklara imza atmaları beklenmektedir” (Tepeciklioğlu vd., 2018: 614). Afrikalı öğrencilere sağlanan burs programlarının Türkiye-Afrika ilişkilerinde uzun vadede olumlu sonuçlar doğuracağı değerlendirilmektedir.

III.IV. Türkiye Maarif Vakfı

Eğitim alanında faaliyet gösteren bir diğer kurum, Türkiye Maarif Vakfı’dır. Türk dış politikası ve kültürel diplomasisi için rolü son derece önemli olan bu vakıf görece yakın bir tarihte, 2016 yılında, kurulmuştur. “Türkiye Maarif Vakfı, kültür ve medeniyet etkileşimini “ortak iyi”ye ulaştıracak bir yol olarak gören Türkiye’nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapısıdır. Yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına Milli Eğitim Bakanlığı dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur. Kâr amacı gütmeyen, kamu yararına çalışan bir vakıf olan Türkiye Maarif Vakfı, her ülkede okul öncesinden yükseköğretime eğitimin her aşamasında etkin faaliyetler yürütmek amacıyla kurulmuştur” (Türkiye Maarif Vakfı, 2022a). Kısacası, Türkiye Maarif Vakfı, birçok ülkede faaliyet gösteren okulları aracılığıyla eğitim alanında faaliyetler yürütmekte ve Türkiye’nin eğitim alanındaki tecrübesini dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Sahra-Altı Afrika ülkeleri ile de paylaşmaktadır. Bu kapsamda, eğitim alanındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve kaliteli eğitime erişim imkânlarının artırılması noktasında çalışmalar yürütmekte olduğu ifade edilmektedir.

Vakıf vizyonunu, “İlmîni ve irfanını insanlığın barış ve huzuru için kullanacak iyi insanların yetiştiği öncü bir eğitim kurumu olmak” olarak ortaya koyarken; misyonunu ise “Bütün dünyada insanlığın ortak birikimini ve Anadolu'nun kadim irfan geleneğini esas alan kapsamlı eğitim faaliyetleri yürütmek” (Türkiye Maarif Vakfı, 2022a) olarak ortaya koymuştur. Türkiye Maarif Vakfı’nın faaliyet alanları dört ana başlıkta ele alınmaktadır: Eğitim-öğretim, eğitime destek, yayın, burs ve barınma (Türkiye Maarif Vakfı, 2022b).

Vakfın faaliyetleri incelendiğinde, Türkiye tarafından öncelik verilen bölgelerde yaygınlaştığı ve bu faaliyetlerin genellikle yoksulluğun yüksek olduğu ve eğitime erişimin yetersiz olduğu bölgelerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu kapsamda vakıf, faaliyet gösterdiği ülkelerde ilköğretim okulları, liseler ve üniversiteler olmak üzere okullar açmakta ve insani değerler çerçevesinde eğitim hizmeti vermektedir. Söz konusu hususlar ise eğitime erişim imkanlarının son derece sınırlı olduğu Sahra-Altı Afrika’da vakfın faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Afrika ülkeleriyle giderek çeşitlenen ve güçlenen ilişkilere paralel olarak, “Türkiye Maarif Vakfı’nın faaliyet yürüttüğü 49 ülkenin 27’si Afrika’da bulunmaktadır” (Özdil, M. Mustafa, 2022). Vakıf, Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika’da yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetlerini destekleyici özelliği itibarıyla çok boyutlu işbirliği stratejilerinin uygulanmasında ön plana çıkan kuruluşlardan birini oluşturmaktadır.

III.V. Türk Hava Yolları

Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik olarak yürütülen kamu diplomasisi faaliyetlerini kolaylaştırıcı etmenlerden biri ise “Türk Hava Yolları” (THY)’dir. THY tarafından Afrika ülkelerine gerçekleştirilen uçuş sayısının artması, Türkiye’nin yürüttüğü çok boyutlu politikanın uçuş diplomasisi ayağını oluşturmaktadır denebilir. Bu kapsamda THY, Türkiye’nin Afrika’ya Açılım Eylem Planı’ndan itibaren önemli rol oynamıştır. Sahra-Altı Afrika ile siyasi, ekonomik ve kültürel alanda geliştirilen ilişkilerin tamamlayıcı ve güçlendirici bir unsuru olması sebebiyle dünyanın en fazla ülkesine uçan havayolu olarak büyük önem taşımaktadır. Türk Hava Yolları’nın uçuş noktalarının belirlenmesinde, Türk dış politikasının önceliklerinin ve açılım haritasının göz önünde bulundurulması dikkate değer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afrika ülkelerine yönelik uçuş ağı ve sefer sayılarının artırılması bölge ülkeleri ile Türkiye arasındaki ticari ve kültürel ilişkileri oldukça kolaylaştırmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Diğer bir deyişle Türkiye, “Afrika ülkeleriyle ulaşım olanaklarını geliştirmek, iş insanlarının karşılıklı olarak birbirleriyle temaslarını kolaylaştırmak, Türkiye’nin Afrika halklarının dünyaya ulaşımında bir kavşak noktası olmasını temin etmek ve halklar arasındaki bağlantıların güçlendirilmesini sağlamak amacıyla THY’nin Afrika’ya uçuşlarının sayısının artırılmasını teşvik etmektedir. Pandemi öncesi Kıta’daki sefer sayısı 39 ülkede 60 noktaya ulaşan THY, seyahat yasaklarının kalkmasıyla uçuş sayısını tedricen artırmaya başlamıştır” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022a).

III.VI. Anadolu Ajansı ve TRT World

Küreselleşme sürecinin en önemli unsurlarından biri de bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmelerdir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, bilginin ülkeler ve kıtalar boyunca saniyeler içinde kitlelere ulaşması, medya araçlarının ülkeler tarafından etkili birer kamu diplomasisi aracı olarak kullanılmasına giden yolu açmıştır. Böylece çok yönlü ve çok boyutlu bir iletişim süreci olarak kamu diplomasisi alanında kitle iletişim araçlarının rolü giderek artmıştır. Geleneksel diplomasiden farklılaşan iletişim faaliyetlerinin ön planda olduğu kamu diplomasisi alanında uluslararası kamuoyunu etkileme gücü, belirleyici nitelik taşımaktadır.

1920 yılında kurulan Anadolu Ajansı da yayın merkezleri, ofisleri ve temsilcileri vasıtasıyla çalışmalarını tüm dünyada sürdürmektedir. Bu kapsamda, Addis Ababa ve Tunus’ta yayın merkezi; Abuja, Hartum’da ofisleri; Cezayir, Fas, Güney Afrika, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan’da ise temsilcileri bulunmaktadır (Anadolu Ajansı, 2022).

2008’de faaliyete geçirilen www.trtvotworld.com çok kısa sürede pek çok dilde yayını hayata geçirmiştir. Örneğin, “31 dilde haber yayını ile yeni medya hizmet ortamındaki yayıncılar arasında dünyada 5. sırada yer almıştır. Bugün gelinen noktada ise yayın yapılan bölgeyle ve bütün dünyayla ilgili sıcak gelişmeler, uzmanların görüşlerinin de yer aldığı kapsamlı ... bir içerikle 41 dilde dünya kamuoyuna sunulmaktadır. 18 Mayıs 2015’te test yayınlarına başlayan, İngilizce yayın yapan TRT World, 29 Ekim 2015 tarihinde yayına geçerek, uluslararası haberciliğe yeni bir üslupla ... kısa zamanda referans bir haber kaynağı haline dönüşmüş, dünya çapında önemli bir Türkiye markası olmuştur” (TRT, 2022). TRT, bu vesile ile Türkiye’nin değerlerini, tarihini, kültürünü ve sesini tüm dünya ile paylaşmaya devam etmektedir denebilir.

Anadolu Ajansı ve TRT World, yaptıkları yayınlarla dış kamuoyunda Türkiye’ye yönelik olumlu algı oluşturulması ve Afrika ülkelerinde Türkiye’nin prestijinin artırılması konusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu kuruluşların faaliyetleri, Türkiye’nin açılım ve ortaklık politikaları ile paralellik göstermekte ve Türkiye’nin yumuşak güç kaynaklarının kullanılmasına imkân sağlamaktadır (Tepeciklioğlu, 2019: 5) denebilir.

III.VII. Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinde devletler kadar devlet dışı aktörler de ön plandadır denebilir. Türk sivil toplum kuruluşlarının Afrika ülkelerinde pek

çok alanda gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler, Türkiye'nin Afrika ülkeleri nezdindeki imajına olumlu katkılar sağlamaktadır denebilir. Bu kapsamda, Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkelerine yönelik sağlamış olduğu yardımların bir kısmı söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren Türk STK'ları ile hayata geçirilmektedir. Genel itibariyle değerlendirildiğinde Türk STK'larının Afrika'nın pek çok ülkesinde aktif şekilde çeşitli projelerde yer aldığı ve faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Faaliyet alanları da ülkenin öncelikli ihtiyaçlarına göre sağlık, su ve sanitasyon, eğitim ve acil insani yardımlar olmak üzere farklı alanlarda yürütülmektedir.

Örneğin, İHH İnsani Yardım Vakfı, “savaş ve savaşın etkisinin sürdüğü bölgelerde, afet bölgelerinde, ihtiyacı olan ülke ve bölgelerde faaliyet yürütmektedir” (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2022a). “Acil yardım, sosyal yardım, eğitim ve sağlık yardımlarının yanı sıra insan hakları ihlallerini önleme konusunda da faaliyet göstermektedir. Düzenli olarak gerçekleştirdiği Ramazan ve Kurban yardımlarının yanı sıra savaş, işgal ve doğal afetler nedeniyle mağdur olan coğrafyalarda kalıcı projeler hayata geçirmektedir. Kalıcı konut ve eğitim merkezi inşası, su kuyuları ve sağlık merkezleri açılması bu projelerden bazılarıdır” (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2022b). İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından gerçekleştirilen projelere örnek vermek gerekirse, “Güzel İnsanlar Projesi” kapsamında insanların günlük su ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kilometrelerce yürümek zorunda kaldığı Çad'ın 15 farklı köyünde, 15 adet su kuyusu açılışı gerçekleştirilmiştir (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2019). Özetle Türk STK'ları, Çad'ta olduğu gibi, özellikle Nijer, Senegal, Gambiya, Somali, Mali vb. kıta ülkelerine yönelik benzer insani yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Yine misyonunu, “sağlık hizmetine erişemeyen ihtiyaç sahiplerine ulaşarak hayata tutunmalarını sağlamak ve vizyonunu sağlık yardımında öncü ve yetkin STK olarak ortaya koyan” Yeryüzü Doktorları (Yeryüzü Doktorları, 2022a) Sahra Altı Afrika ülkelerinde, sağlık alanında proje ve faaliyetleri hayata geçirmektedir. “Küçük operasyonlarla tedavi edilebilen göz hastalıklarının özellikle ihtiyaç sahibi bölgelerde önemli bir halk sağlığı sorunu olarak insanların yaşam kalitesini etkilemesi gerçeğinden hareketle Yeryüzü Doktorları tarafından pek çok ülkede göz muayenesi, göz ameliyatı yapılmış olup güneş gözlüğü, okuma gözlüğü ve numaralı gözlük dağıtımı yapılmıştır” (Yeryüzü Doktorları, 2022b).

Genel bir değerlendirme yapılması gerekirse, Sahra Altı Afrika ülkelerinde pek çok alanda çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından insani yardım faaliyetleri yürütülmekte olup, söz konusu faaliyetler Türkiye'nin kamu diplomasisi amaçlarını gerçekleştirmektedir denebilir.

SONUÇ

Türkiye'nin 1998 yılında “Afrika Açılımı” ile başlayan süreçte kamu diplomasisi faaliyetleri geniş yer bulmuş olup siyasetten ekonomiye, eğitimden kültüre kadar uzanan çok çeşitli alanlarda hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede, bölge ülkeleri ile siyasal ilişkilerin üst düzey temaslar ile canlı tutulması, ilişkilerin çok yönlü ve en üst düzeyde ele alındığı zirveler gerçekleştirilmesi, diplomatik temsilcilik sayısının artırılması, ticaret hacminin yükseltilmesi söz konusu açılımın ardından Türkiye ile Sahra-Altı Afrika ülkeleri ilişkileri açısından öne çıkan olumlu gelişmelerdir denebilir.

Türkiye, “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı”, “Yunus Emre Enstitüsü”, “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı”, “Türk Hava Yolları”, “Anadolu Ajansı ve TRT”, “Türkiye Maarif Vakfı ile sivil toplum kuruluşları tarafından Sahra-Altı Afrika'da geleneksel diplomasi anlayışının sınırlarını aştığı ve pek çok alanda kamu diplomasisi faaliyetleri yürüttüğü gözlenmiştir. Diğer bir deyişle, kamu diplomasisi araçları etkili biçimde kullanılmakta ve Türkiye'nin söz konusu bölgede tanınırlığı ve bilinirliğinin artmasına katkı sunulduğu söylenebilir. Bu kapsamda, Türkiye insani/kalkınma yardımlarını artırmakta, Türk dili, kültürü ve sanatının tanıtımına katkı sağlayacak faaliyetleri hayata geçirmekte, Afrikalı öğrencilerin Türkiye'de eğitim görmelerinin önü açılarak burs sağlanmakta, ulusal hava yolu şirketi tarafından Afrika ülkelerinin pek çok noktasına uçuşlar gerçekleştirilmekte, medya olanakları etkili biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca, son on yılda Türkiye, Afrika ülkeleri de dahil olmak üzere dünyadaki birçok ülke lehine burs vererek ve değişim programları

oluşturarak bu çalışmada gösterildiği gibi stratejik iletişimi benimsemiş ve kültür ile eğitim alanlarında önemli faaliyetler geliştirmiştir.

Bununla birlikte, bu makalenin temel amacı, Türkiye örneği üzerinden hareket hareketle, devletlerin diğer devletlerle ilişkilerinde belirledikleri hedeflerini gerçekleştirmek için kullandıkları kamu diplomasisi araçlarının incelenmesi ile ilgili olduğunu vurgulamak gerekir. Makale boyunca Türkiye, genel olarak Afrika ve özellikle Sahra-Altı Afrika bölgesi ile işbirliğinde kamu diplomasisinin unsurlarını kullandığı ve karşılıklı olarak iki tarafın imajı, tanınırlığı ve işbirliğinin güçlendirilmesine aktif bir şekilde çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak, altını çizmek gerekir ki, kamu diplomasisinin aşırı ve istikrarsız kullanımı, işbirliği yapılan tarafta rahatsızlığa neden olma ve güven kaybı yaratma, dolayısıyla ilgili ülkenin iletişim kanallarını kapatma riski de taşımaktadır.

Bu yüzden, örnek vermek gerekirse, çok stratejik iletişim uygulanarak kültürel ve dilsel araçlar kullanmak ve ülkenin imajı, kimliği ve değerlerinin yurtdışında aşırı bir şekilde tanıtılması partneri rahatsız edebilir. Çünkü ortağın kendisi bu işbirliği stratejilerini yabancı değerlerin (kültür, dil ve tarih) dayatması olarak algılayabilir. Genel bakımından Türkiye-Afrika ilişkilerinde, Türkiye'nin, Osmanlı Devleti'nden miras kalan tarihi, bir Avrasya ülkesi olarak çok stratejik coğrafi konumu ve demografik ağırlığı gibi kamu diplomasisini oluşturan unsurları veya faktörleri kullandığı açıktır. Kısacası Türkiye-Afrika ilişkilerinin doğası çok boyutlu ve çok sektörlüdür. Dolayısıyla, işbirliğini geliştirmek için 'strateji' olarak kabul edilen siyaset-diplomasi ve eğitim-kültür gibi alanlarda ele alınması gereken birçok konu bulunmaktadır. Ancak, karşılıklı yarar sağlanacağı ekonomik ve ticari ilişkiler başta olmak üzere, işbirliğinin bütün alanlara yaydırılması ve etki derecesini değerlendirecek mekanizmaların geliştirilmesi ile kapsamlı bir veri tabanının oluşturulması, sonraki adımların sağlıklı atılması için büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak Türkiye, son yıllarda bölgeye yönelik izlemiş olduğu politikalar ile yumuşak güç araçlarını en etkili biçimde kullanan ve yumuşak gücünü en hızlı artıran ülkelerden biri olmuştur. Bu durum ise geçmişte ihmal edilen bölgelerden biri olarak görülen Sahra-Altı Afrika ülkeleri nezdinde Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinin başarıya ulaştığını göstermektedir denebilir.

KAYNAKÇA

- Afacan, I. and Bacik, G. (2013), Türkiye Discovers Sub-Saharan Africa: The Critical Role of Agents in the Construction of Turkish Foreign-Policy Discourse. *Turkish Studies*, ss. 250-479.
- Altan, C. (2005), Afrika Ülkeleriyle Ekonomik ve Ticari İlişkilerimiz. *Türkiye Dışişleri Bakanlığı Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (XVII), s.20.
- Aydoğan, Merve. Türkiye Pledges to Strengthen Ties with Africa at all Platforms: African States' Missions Rises to 37, up from 10 in 13 Years, *Anadolu Agency*. (2021). s.15.
- Akın, Miray, (Ekim 2018). Türkiye's Multidimensional African Policy Cements Economic Ties with Continent, *Daily Sabah*, s.1-5.
- Afrika Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (AFESAM) Resmi Sitesi. <http://afesam.erciyes.edu.tr>, E.T.: 19.11.2022.
- Ankara Üniversite Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM) Resmi Sitesi. www.acaum.ankara.edu.tr, E.T.: 19.11.2022.
- Anadolu Ajansı (2022), *Yurtdışı Bürolar*, <https://www.aa.com.tr/tr/p/yurt-disi-burolar>, E.T.: 20.11.2022.
- Arı, T. (2001), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 4. Baskı, Alfa Yayınevi.
- Bayar, F. (2008), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, S. XXXII, s.25-34.
- Cansaran, Nazlı. (2012), Türkiye ve Sahraaltı Afrika Ülkeleri Arasındaki Ekonomik İşbirliği İmkânlarının Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar*.
- Çandar, Cengiz. (2009), Türkiye's “Soft Power” Strategy: A New Vision for a Multi-Polar World. *SETA / Foundation for Political, Economic and Social Research, Brief No: 38*, s.12.

- Çolakoğlu, S. (2015), “Diplomasi”, iç., *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ş. Kardaş ve A. Balcı (ed.), 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, s.379-387.
- Cull, N. J. (2009), *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles, CA: *Figuroa Press*, s. 43-62.
- Dış Politika Kronolojisi/Ocak 2015/1 Ocak. T.C. Dışişleri Bakanlığı. http://www.mfa.gov.tr/ocak_tr.mfa, E.T.: 20.11.2022.
- Ermağan, İsmail. (2017). Dünya Siyasetinde Afrika. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 1. Basım, No: 1875, s.60-230.
- Eyriçe Tepeciklioğlu, E. & Tepeciklioğlu, A. O. & Aydoğan Ünal, B. (2018), “Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika’da Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”, *Ege Academic Review*, C. 18, S. 4, s.605-618.
- Hazar, N. (2012), “Türkiye Afrika’da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra”, *ORSAM Rapor*, No: 125.
- Hazar, N. (2012), Türk Dış Politikası ve Afrika. *Ankara: Ortadoğu Analiz, Cilt-4*, s.96-115.
- Hazar, N. (2016), *Türk Dış Politikasında Afrika*. Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları. s.96-170.
- Hazar, N. (2017), *Türkiye Afrika İlişkileri: Türkiye'nin Dost Kutaya Açılım Stratejisi*. Akçağ Yayınları. s.140-250.
- İHH İnsani Yardım Vakfı (2022a), *Hakkımızda*, <https://ihh.org.tr/hakkimizda>, E.T.: 13.12.2022.
- İHH İnsani Yardım Vakfı (2022b), *Tarihçe*, <https://ihh.org.tr/tarihce>, E.T.: 13.12.2022.
- İHH İnsani Yardım Vakfı (2019), *15 Köye 15 Su Kuyusu*, <https://ihh.org.tr/haber/afrikanin-15-koyune-15-su-kuyusu>, E.T.: 13.12.2022.
- Kardaş Ş. ve Balcı, A. (ed.) (2015), *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Kalın, İ. (2011), Soft Power and Public Diplomacy in Türkiye. *Perceptions. Volume XVI, Number 3*, s.19.
- Kavas, Ahmet. (2011), *Osmanlı-Afrika İlişkileri*. İstanbul: Kitabevi, s.140-250.
- Keyman, E. F. (2015), “Küreselleşme”, iç., *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Ş. Kardaş ve A. Balcı (ed.), 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, s.509-522.
- Kocabıyık, H. (2019), “Değişen Diplomasi Anlayışı, Kamu Diplomasisi ve Türkiye”, *Avrasya Etüdüleri*, s.63-196. Milliyet. *Büyükelçi Atamaları*. <http://www.milliyet.com.tr/buyukelci-atamaları-ankara-yerelhaber-406451/>, E.T.: 24.11.2022.
- Nye, J. S. (1990), *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power*, New York: Basic Books.
- Nye, J. S. (1990a), “The Changing Nature of World Power”, *Political Science Quarterly*, 105/2, pp.177-192.
- Nye, J. S. (2008), “Public Diplomacy And Soft Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, pp.94-109.
- Özdil, M. Mustafa (2022), “Türkiye’nin Afrika’daki Eğitim Faaliyetleri - Fatimatou Topu At!” *Anadolu Ajansı Haberi*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiyenin-afrikadaki-egitim-faaliyetleri-fatimatou-topu-at/2599862>, E.T.: 13.12.2022.
- Özkan, M. (2008), “Turkey Discovers Africa: Implications And Prospects”, *SETA Policy Brief*, No. 22, s.8.
- Özkan, M. (2012), “Türkiye’nin Afrika’da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları”, *Ortadoğu Analiz*, C. 4, S. 46, s.19-28.
- Özcan, Mesut. (2017), Turkish Foreign Policy under the AK Party. *Insight Türkiye*, s.11.
- Öztürk, F. (2001), “Küreselleşme-Yeni Dünya Düzeni”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, No: 2.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2014), *Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi*, <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/turkiye-afrika/zirve/>, E.T.: 28.05.2022.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2021), *Türkiye-Afrika ilişkilerini, 16 yıl önce hayal dahi edilemeyecek seviyelere getirdik*, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/133975/-turkiye-afrika-iliskilerini-16-yil-once-hayal-dahi-edilemeyecek-seviyelere-getirdik->, E.T.: 28.05.2022.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2021), *2021 Yılı Performans Programı*, <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/DB-2021-yili-performans-programi.pdf>, E.T.: 28.05.2022.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022a), *Türkiye-Afrika ilişkileri*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T.:1 9.03.2022.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022b), *Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun 25 Mayıs Afrika Günü münasebetiyle yayımlanan “Türkiye ile Afrika'nın Sağlam bir Ortaklık İnşası” başlıklı makalesi*,

- https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-25-mayis-afrika-g%C3%BCn%C3%BC-munasebetiyle-yayinlanan-makalesi.tr.mfa, E.T.: 28.05.2022.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022c), *2023 Yılına Girenken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2023-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf, E.T.: 20.11.2022.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Afrika Birliği*. <https://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>, E.T.: 24.11.2022.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Afrika Ortak Uygulama Planı*. <https://afrika.mfa.gov.tr/data-afrika-ortak-uygulama-planı-2015-2015.pdf>, E.T.: 21.11.2022.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. *Afrika ile İlişkilerimizi Geliştirirken Uzun Vadeli İş Birliği Düşünüyoruz*. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/90610/afrika-ile-iliskilerimizi-gelistirirken-uzun-vadeli-is-birliginin-dusunuyoruz>, E.T.: 23.11.2022.
- Tamçelik, S. (ed.) (2014), *Küresel Politikada Yükselen Afrika*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tamçelik, S. ve Şahin, K. (2014), “Afrika Jeopolitiği Bağlamında Türkiye - Afrika İlişkileri ve Stratejik Algı Mekanizmaları”, S. Tamçelik (ed.) içinde, s.353-420.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2019), *Türk Dış Politikasında Afrika: Temel Dinamikler, Fırsatlar ve Engeller*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- TİKA (2018), *Teşkilat Kanunu*, https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/teskilat_kanunu-238, E.T.: 28.05.2022.
- TİKA (2022a), *Hakkımızda*, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>, E.T.: 28.05.2022.
- TİKA (2022b), *TİKA, Afrika'da Son 5 yılda 1884 Projeyi Hayata Geçirdi*, https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_afrika_da_son_5_yilda_1884_projeyi_hayata_gecirdi-70009, E.T.: 28.05.2022.
- TİKA (2022c), *Koordinatörlükler*, <https://www.tika.gov.tr/tr/koordinatorklukler>, E.T.: 28.05.2022.
- Türkiye Maarif Vakfı (2022a), *Kurumsal - Türkiye Maarif Vakfı*, <https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12>, E.T.: 13.12.2022.
- Türkiye Maarif Vakfı (2022b), *Kurumsal – Faaliyet Alanları*, <https://turkiyemaarif.org/page/53-Faaliyet-Alanlari-10>, E.T.: 13.12.2022.
- TRT (2022), *Tarihçe*, <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce>, E.T.: 20.11.2022.
- UNDP (2022), *About Sub-Saharan Africa*, <https://www.africa.undp.org/content/rba/en/home/regioninfo.html>, E.T.: 16.04.2022.
- Yeryüzü Doktorları (2022a), *Misyon, Vizyon, İlkeler*, <https://www.yyd.org.tr/tr/hakkimizda/misyon-vizyon-ilkeler>, E.T.: 13.12.2022.
- Yeryüzü Doktorları (2022b), *Faaliyet Alanları – Göz Sağlığı*, <https://www.yyd.org.tr/tr/faaliyet-alanlari/goz-sagligi>, E.T.: 13.12.2022.
- YTB (2021), *Faaliyet Raporu 2021*, <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2022/BELGELER2022/2021%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf>, E.T.: 28.05.2022.
- YTB (2022a), *Başkanlığımız*, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2>, E.T.: 28.05.2022.
- YTB (2022b), *Uluslararası Öğrenciler – Türkiye Bursları*, <https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari>, E.T.: 20.11.2022.
- Yunus Emre Enstitüsü (2021), *2021 Yılı Faaliyet Raporu*, https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2021_faaliyet_raporu.pdf, E.T.:20.11.2022.
- Yunus Emre Enstitüsü (2022a), *Yunus Emre Enstitüsü*, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, E.T.: 28.05.2022.
- Yunus Emre Enstitüsü (2022b), *Vizyon – Misyon*, <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon>, E.T.: 28.05.2022.
- World Bank (2022a), *All Countries of Sub-Saharan Africa*, <https://openknowledge.worldbank.org/pages/focus-sub-saharan-africa>, E.T.: 16.04.2022.
- World Bank (2022b), *Population, Total - Sub-Saharan Africa*, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ZG>, E.T.: 19.03.2022.
- World Bank (2022c), *Overview*, <https://www.worldbank.org/en/region/afr/overview#1>, E.T.: 19.03.2022.

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir.

Yazar Katkıları : Yazarlar eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çıkar Beyanı : Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür : Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür ederiz.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study.

Author Contributions : The authors contributed equally.

Conflict of Interest : There is no conflict of interest between the authors.

Acknowledgement : We thank the referees and editorial board who contributed to the publishing process.
